

Srbija – Evropski lider, ali u zagađenosti vazduha

Autorka: Emina Muminović

Godinama unazad, stanovnici gradova Srbije se žale na kvalitet vazduha. Godinama unazad se problem ne rešava. Godišnje, od posledica zagađenosti vazduha umre oko 10.000 građana Srbije. U 2020. godini, kada su građani pod pritiskom pandemije COVID-19 počeli da biju bitku za zdravlje, došlo je vreme da se pažnja usmeri na dugotrajniji problem koji se ne rešava. Da li će 2021. godina biti godina kada su građani Srbije dobili bitku za kvalitetniji vazduh, vreme će pokazati.

„Tihi ubica“, „spora, ali sigurna smrt“ i „alarmantno stanje“ su samo neki od naslova koji su preplavili medije poslednjih meseci. Ne, nije reč o pandemiji COVID-19, već o kvalitetu vazduha koji dišemo u Srbiji. U mnogim gradovima Srbije, vazduh više nije gas bez boje i mirisa. Poprima oblik teške crne magle i čini život stanovnika nepodnošljivim.

Prošlogodišnji izveštaj Svetske alijanse za zdravlje i zagađenje istakao je Srbiju kao vodeću državu u Evropi po stopi smrtnosti uzrokovane zagađenjem – na 100.000 stanovnika 175 umre svake godine od posledica zagađenja.

Srbija je mesecima svetski lider u zagađenosti vazduha. Za stanovnike Bora, godišnje doba ne znači puno, zagađenost sumpor-dioksidom je konstantna.

Od januara do kraja decembra 2020, prema podacima Agencije za zaštitu životne sredine, granične vrednosti zagađenosti sumpor-dioksidom bile su prekoračene čak 78 dana, što znači da su stanovnici Bora dva i po meseca udisali vazduh koji kod ljudi izaziva kašalj, bronhitis, slabi funkcije pluća i pogoršava respiratorne i kardio-vaskularne bolesti.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

Time je prošlogodišnji bilans prekoračen za skoro mesec dana.

Međutim, u Boru nije samo povećano prisustvo sumpor-dioksida. U vazduhu je primećena i povećana koncentracija suspendovanih čestica (PM10), kao i visoka koncentracija teških metala koja mogu da izazovu maligna oboljenja.

Kao glavni uzročnik zagađenosti navodi se topionica bakra kineske kompanije Zidin (Zijin Bor Copper), koja rukovodi rudnikom.

Od kada je 2018. godine potpisan Ugovor o strateškom partnerstvu između Republike Srbije, RTB-a Bor i Zidina, koji je ne samo dozvolio, već i podstakao ubrzano povećanje proizvodnje bakra, i čime je omogućeno da Zidin izbegava domaće propise u oblasti zaštite životne sredine u prvim godinama vlasništva nad RTB-om Bor, Republika Srbija je ostala gluva na upozorenja i vapaje građana, medija, civilnog društva, ali i Ministarstva zaštite životne sredine.

Što se još može primetiti u pomenutom ugovoru jeste činjenica da su se ugovorne strane – Republika Srbija, RTB Bor i Zidin, saglasile da Srbija i RTB Bor snose sve troškove remedijacije od zagađenja koja je izazvana aktivnostima RTB-a Bor. Iako je Ugovorom predviđeno da ugovorne strane pripreme Ekološki akcioni plan koji bi odgovorio na zagađenje koje se proizvodi, to se još uvek nije desilo.

Time je Vlada Republike Srbije radi ekonomske dobiti, žrtvovala zdravlje i život svojih građana i znatno ugrozila životnu sredinu.

Do sada su Zidinu izrečene tri novčane kazne zbog kršenja odredbe Zakona o zaštiti životne sredine. Ipak, ove mere suštinski nisu promenile stanje – novčane kazne u rasponu od milion do tri miliona dinara nisu dovoljno velike da se skrene pažnja kompanije na otklanjanje posledica koje pravi.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

Međutim, Bor nije jedina crna tačka Srbije koja nas stavlja u vrh svetskih lista – tu je i Smederevo. Pored gradske kotlarnice na mazut i individualnih ložišta, kao glavni krivac spominje se i Železara Smederevo, vlasništvo kineske kompanije HBIS grupa Srbija. Od januara do kraja decembra 2020, prema podacima Agencije za zaštitu životne sredine, granične vrednosti zagađenosti suspendovanim česticama PM10 u Smederevu bile su prekoračene čak 71 dan.

Ove čestice su često nazvane „nevidljivi ubica“, jer prilikom dugotrajne izloženosti mogu uticati na povećanje krvnog pritiska, nastanak srčanog ili moždanog udara, pa i prerane smrti. Ističe se i da je problem potencijalno veći, čemu doprinosi nedostatak mernih stanica koje bi preciznije utvrdile stepen zagađenja štetnim česticama.

Bor i Smederevo nisu jedina dva grada u Srbiji u kojima je stanovnicima život ugrožen zbog zagađenosti vazduha. Individualna ložišta širom Srbije, kao i termoelektrane, dodatno doprinose negativnoj slici.

Kada država zakaže, stručnjaci i građani preuzimaju borbu

Ministarstvo zaštite životne sredine, kao i lokalne samouprave koji su zakonski nadležne za kvalitet vazduha na svojoj teritoriji, prema Zakonu o zaštiti vazduha, mogu privremeno da zabrane rad stacionarnog izvora zagađivanja ili nalože preduzimanje drugih odgovarajućih mera zaštite dok se emisija i nivoi zagađujućih materija u vazduhu ne svedu na propisane granične vrednosti. Ipak, to do sada nije urađeno ni u Boru, ni u Smederevu, a ni u mnogim drugim gradovima širom Srbije. Postavlja se pitanje – da li je profit značajniji od ljudskog života?

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Odgovor je jasan. Ne samo da država nije preduzela ništa da problematično stanje ispravi, otišla je i korak dalje – htela je da nivo zagađenosti prividno „smanji“, tako što je Agencija za zaštitu životne sredine pokušala da podigne prag zagađenosti sa indeksa 40 na 55 koncentracije suspendovanih čestica (PM 2.5). Time bi povećanjem dozvoljene koncentracije otrovnih čestica u vazduhu problem bio „rešen“.

Dobra stvar je da se problem zagađenja vazduha nije na taj način rešio, zahvaljujući stručnjacima sa integritetom.

Milenko Jovanović, načelnik odeljenja za kvalitet vazduha u Agenciji za zaštitu životne sredine, otpušten je krajem 2020, zato što se suprotstavio odluci direktora da se bez odobrenja stručnjaka menjaju kriterijumi za ocenjivanje kvaliteta vazduha.

Dejan Lekić, načelnik Odeljenja za izveštavanje i informacioni sistem životne sredine koje pripada Agenciji za zaštitu životne sredine, međunarodno priznat informatičar, koji je vodio službu za informisanje, izradu indikatora i izveštavanje iz oblasti zagađenja u životnoj sredini, dobio je premeštaj na nižu poziciju u Ministarstvu zaštite životne sredine sredinom januara 2021, iz istih razloga.

Ovim se videlo da se država ne libi obračunavanja sa stručnjacima koji nedvosmisleno ukazuju na probleme u vezi sa zagađenjem vazduha.

Osim stručnjaka koji na sve načine pokušavaju da ukažu da je status quo neodrživ i opasan, građani se udružuju i sprovode lokalne akcije. Od protesta i uličnih akcija u Boru, Smederevu, Beogradu, Nišu, Kraljevu, Užicu, Valjevu, Pančevu, Požarevcu, Apatinu i Zrenjaninu, preko blokiranja RTB-a Bor i podnošenja krivičnih prijavi, građani na sve načine pokušavaju da skrenu pažnju javnosti.

Poslednji protest u Beogradu organizovala je neformalna grupa građana "Eko straža", koja je objavila listu sa oko 20 zahteva, među kojima je osnovni zahtev

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

Vladi da se poštuje Ustav Srbije koji članom 74 garantuje građanima pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju.

Međutim, odgovor države i ovog puta je izostao.

Lažna međunarodna strateška opredeljenja

Država u ovom slučaju nije odgovorna samo prema građanima i Ustavu, nju obavezuje i broj međunarodnih ugovora za koje se opredelila.

Ona je obavezu da poboljša kvalitet vazduha i da uskladi zakonodavstvo sa zakonodavstvom Evropske unije preuzela kroz Pregovaračko poglavlje 27, koje se odnosi na delovanje u oblasti klime, održivog razvoja i životne sredine.

U godišnjem izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije istaknuto je da Srbija treba znatno da poveća svoje ambicije kada je reč o postizanju zelene tranzicije i da nastavi da se, između ostalog, usredsređuje na poboljšanje monitoringa kvaliteta vazduha, da ubrza sprovođenje pravnih propisa i planova u oblasti kvaliteta vazduha, kao i da mora mnogo više da uložiti u prelazak na zelenu energiju, uključujući unapređenje zastarele infrastrukture, kako bi smanjila zagađenje.

Ono što takođe treba imati u vidu jeste da Evropska unija ima postojeću strategiju smanjenja udela proizvodnje električne energije koja se oslanja na sagorevanje fosilnih goriva, dok to u Srbiji nije ni u planu.

Kao država čiji je najvažniji spoljnopolitički cilj članstvo u EU, bitno je istaći da pored usklađivanja zakonodavstva Srbija mora da poštuje propise i u praksi.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

Sa druge strane, tu su i obaveze koje ima prema Ujedinjenim nacijama. Srbija se obavezala na posvećenost u ostvarivanju ciljeva **Agende 2030 UN**. Ona predstavlja globalni okvir za dostizanje ciljeva koji su, između ostalog, usmereni i na smanjenje smrtnosti i oboljenja izazvanih od zagađenja, moderne energetske izvore, unapređenje industrije i infrastrukture, smanjenje negativnih uticaja gradova na životnu sredinu i mnoge druge ciljeve koji imaju za svrhu poboljšanja kvaliteta života.

Imajući u vidu probleme koji se nekoliko godina ne rešavaju u Boru i Smederevu, ali i u drugim delovima Srbije, nedostatak posvećenosti u otklanjanju problema sa zagađenjem vazduha kosi se sa nekoliko ciljeva održivog razvoja na koje se Srbija obavezala.

Prema analizi Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030 objavljenoj u decembru 2020, potcilj **3.9** koji se odnosi na značajno smanjenje stope smrtnost i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja, nije na adekvatan način pokriven Strategijom javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine.

Dodatno, potcilj **11.6** ističe da bi do 2030. trebalo smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu, sa posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima, čime bi država trebalo da uložiti dalje napore u tranziciji ka zelenoj ekonomiji i nastavi sa povećavanjem učešća dobijanja energije iz obnovljivih izvora. Na taj način bi vrednosti suspendovanih čestica poput PM10 trebalo da budu značajno smanjene.

Nadležnost za pomenute ciljeve deli više institucija. Za potcilj 3.9, Ministarstvo zdravlja je primarno nadležno, dok je potcilj 11.6 u najvećoj meri u nadležnosti Ministarstva zaštite životne sredine, koje ima i pretežnu nadležnost za postizanje ciljeva Agende 2030 koji se tiču životne sredine. Kako je zaštita životne sredine, a prvenstveno zaštita vazduha, multisektorski izazov, postavlja se pitanje – da li postoji dovoljno političke volje u Vladi Republike Srbije da se institucije uhvate u

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

koštac sa ovim izuzetno skupim problemom? [Procene su da će biti potrebno ulaganje](#) od 1,5 do 2,4 milijarde evra.

Uzimajući u obzir dosadašnje stanje, stiče se utisak da se energija ne usmerava ni na donošenje strategija i akcionih planova. [Zakonom o zaštiti vazduha](#) iz 2013. godine, Vlada Republike Srbije imala je obavezu da donese Strategiju zaštite vazduha do 1. januara 2015. godine. Šest godina kasnije, krovni strateški dokument koji bi činio prvi korak ka zaštiti kvaliteta vazduha, nije donet.

Šta bi bila rešenja ovog problema?

Prvo, Vlada Republike Srbije bi trebalo da pokaže **političku volju da se uhvati u koštac sa ovim problemom i da ga predstavi kao jedan od prioriteta**. Iako određena državna i strana preduzeća donose prihode, ona su ujedno i najveći uzročnici zagađenja. Praksa potpisivanja sporazuma koji zagađivače oslobađaju odgovornosti, radi finansijske dobiti, a na uštrb zdravlja građana i zdravije životne sredine, mora da prestane.

Drugo, Srbija bi trebalo da počne da **sprovodi politiku „zagađivač plaća“**, čime bi se od zagađivača očekivalo da finansiraju investicije koje su neophodne za usklađivanje sa standardima EU.

Treće, neophodno je **osnažiti ulogu Ministarstva zaštite životne sredine i lokalnih samouprava**. EU je ukazala na potrebu da Srbija poboljša svoje administrativne kapacitete na centralnom i lokalnom nivou, uključujući inspekcije. Ministarstvo zaštite životne sredine često je isticalo da je uradilo sve u njihovoj nadležnosti da smanji zagađenje vazduha, te da je problem nastajao pri lokalnim samoupravama, koje nisu imale plan njegove zaštite. Kao razlog tome, navodio se manjak stručnjaka, ali i nedostatak u budžetu. Finansijska izdvajanja za rešavanje ovog problema jesu velika, ali su neophodna za ostvarivanje ambicioznih ciljeva na koje se Srbija obavezala prema međunarodnim institucijama, ali i prema svojim

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

građanima. U tom smislu, uloga države u celokupnom procesu poboljšanja kvaliteta vazduha jeste ključna.

Četvrto, neophodno je da se radi na **povećanju održivosti industrija i udela obnovljive energije**, kako bi se pratili standardi Evropske unije, i postepeno prelazilo zelenu, obnovljivu energiju za koju Srbija ima potencijala, te bi se time i postepeno smanjivalo zagađenje vazduha. Individualna ložišta, pored industrije i saobraćaja, glavni su uzročnici zagađenja. Državne subvencije za povećanje energetske efikasnosti i prelazak na održive modele grejanja, umanjili bi uticaj individualnih ložišta na zagađenje.

Peto, Ministarstvo zaštite životne sredine, koje prevashodno ima nadležnost nad ovom oblašću, bi trebalo da **pokrene javnu raspravu o Strategiji i akcionom planu koji bi unapredili kvalitet vazduha**. Javna rasprava bi trebalo da uključi širok spektar civilnog društva i zainteresovane javnosti. Neadekvatnim planovima kvaliteta vazduha do sada nije ostvaren napredak, te bi novi dokumenti, Strategija i akcioni planovi, morali da budu bazirani na širem konsenzusu, kako bi osigurala odgovornost svih aktera u ovom procesu.

Šesto, stručnjaci već duže vreme ukazuju na **problem malog broja mernih stanica**. Kako bi se stekla prava slika o stanju kvaliteta vazduha i kako bi se dobile pravovremene informacije, neophodno je da Ministarstvo zaštite životne sredine izdvoji budžet za uspostavljanje dodatnih mernih stanica, ali i da se uspostavi jasna metodologija po kojoj gradovi mogu da se porede. Informacije bi trebalo da budu pravovremene, kako bi građani, lokalne samouprave, ali i država, mogli da reaguju na alarmantno stanje zagađenosti.

Kako Srbija teži da napreduje na putu ka članstvu u EU, treba skrenuti pažnju i na to **kako Sud pravde Evropske unije i Evropska komisija rešavaju ovaj problem**.

U decembru 2020, Evropska komisija je saopštila da je pokrenula proceduru pred Sudom pravde Evropske unije (CJEU) protiv [Bugarske](#) i [Grčke](#) zbog toga što nisu

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs

regulisale zagađenost vazduha. Navodi se da Bugarska nije obezbedila potpuno usklađivanje sa obavezama iz Direktive EU 2008/50/EC o zakonodavstvu na polju kvaliteta vazduha.

"Konkretno, Bugarska je sistematično i stalno neusklađena s graničnim vrednostima za suspendovane čestice PM10 i ne usvaja prikladne mere da skрати period njihovog prekoračenja što je više moguće. Da bi uskladila stanje sa standardima EU, od Bugarske se očekuje da usvoji i primeni niz zakonodavnih i administrativnih mera", istakla je Evropska komisija.

Sa druge strane, za Grčku se navodi da je u 2019. godini napravila prekoračenja dozvoljene vrednosti suspendovanih čestica PM10 čak 67 dana.

Podsetimo, to je 4 dana manje nego što je bio slučaj 2020. godine u Boru.

Ostaje nada da će ova godina biti godina kada će Vlada Republike Srbije da uvaži zahteve građana, stručnjaka i međunarodnih institucija, i usmeri pažnju i trud ka rešavanju ovog problema zbog kojeg godišnje umre više od 10.000 građana Srbije – skoro tri puta više nego od posledica COVID-19 sudeći prema zvaničnoj statistici.

Izradu ovog dokumenta omogućile su vlade Švajcarske i Nemačke u okviru platforme "Održivi razvoj za sve" koju sprovodi Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, a kao deo projekta Reforma javnih finansija - agenda 2030. Partneri na sprovođenju platforme su Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za Demokratiju i Timočki omladinski centar. Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove Vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je proizvedena u okviru projekta "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija kontaktirajte

info@sdgs4all.rs